CC BY NC ND

Interview: Jordan S. Potash, ATR-BC, REAT, LPAT(DC), LPCAT (MD)

Dr. Jordan S. Potash, ATR-BC, REAT, LPAT(DC), LPCAT (MD) registrirani je, certificirani i licencirani art terapeut (SAD), kao i registrirani ekspresivni art terapeut. Izvanredni je profesor na Sveučilištu George Washington (GW), Studij art terapije. Radi s klijentima svih dobnih skupina u školama, klinikama i društvenim umjetničkim ateljejima (community art studio) u SAD-u i Hong Kongu, te održava radionice u Kini, Tajlandu, Koreji i Izraelu. Jordana primarno zanima primjena umjetnosti i art terapije u razvoju zajednice i društvenim promjenama, s naglaskom na smanjenje stigme, suočavanje s diskriminacijom i promicanje međukulturalnih odnosa.

Jordan je aktivan član Američkog udruženja art terapije (AATA), glavni urednik vodećeg časopisa za art terapiju, Art Therapy Journal AATA (2019. - 2024.); prethodni predsjednik Multikulturalnog odbora (2003. - 2005.) i Etičkog odbora (2013. - 2016.).

P: Dragi Jordane, možete li nam reći nekoliko riječi o svom profesionalnom razvoju, kako ste postali art terapeut?

O: Bavim se umjetnošću od kada znam za sebe, uvijek sam bio umjetnik u svojoj obitelji.

U nekom trenutku u srednjoj školi sam znao da se želim baviti pomagačkom profesijom. Imao sam tu sreću da sam za art terapiju znao vrlo rano u životu. Na Sveučilištu Syracuse, gdje sam diplomirao umjetnost i psihologiju, profesor koji je predavao Uvod u psihologiju mi je ispričao o psihijatrijskoj ustanovi blizu kampusa u kojoj je radila art terapeutkinja. Stupio sam u kontakt s njom i bila je voljna uzeti me kao volontera. Imao sam iskustva s keramikom, vođenjem peći i glazurom, a njoj je trebala pomoć u tome, pa sam joj počeo pomagati u održavanju studija. Imao sam samo 19 godina i radio sam s akutnim i kroničnim bolesnicima adolescentima i grupama odraslih. Na kraju sam tamo ostao tri godine. S

vremenom sam sve više komunicirao s pacijentima i s mnogima od njih vodio vrlo zanimljive razgovore.

U isto vrijeme završavao sam studij s počastima i radio na diplomskom radu iz umjetnosti o iskustvu „izlaska" (comming out) za LGBTQ studente. Ja sam homoseksualac i bio sam aktivist na kampusu.

Dakle, dobio sam odobrenje da intervjuiram 12 studenata o njihovim iskustvima izlaženja u javnost kao homoseksualac, lezbijka ili biseksualac, a uz to su napravili umjetnički rad o tom iskustvu. Nije to bila art terapija, ali aspekt vršnjačkog savjetovališta koji sam vodio, zacementirao je ideju da je art terapija ono čime se želim baviti. Upisao sam magisterij na Sveučilištu GW i od tada sam art terapeut.

Uvijek me zanimao rad s populacijama koje su marginalizirane i obespravljene, i način na koji se umjetnost i praksa mogu koristiti za poticanje dijaloga u zajednicama. Dok sam bio student nisam mogao vidjeti primjer ovakvog rada i nije bilo mnogo literature o tome. Međutim, imao sam sreću da je moj prvi posao bio nastavak stažiranja u školi za mlade s problemima u ponašanju koji su proizlazili iz psihološke traume, rasne nepravde i siromaštva – društvenih čimbenika koji su im otežavali uspjeh. Nakon terorističkog napada 11. rujna želio sam puno više raditi u zajednici. Zaposlio sam se u javnoj službi za mentalno zdravlje, što me dovelo u državnu srednju školu i zajednicu za jačanje mentalnog zdravlja u četvrtima oko Pentagona u Arlingtonu, Virginia. Nastavio sam raditi kao art terapeut u zajednici, ali sam napravio još jedan zaokret kada sam se preselio u Hong Kong. Dakle, moja rana karijera bila je mješavina stvari koje sam želio raditi i onoga što su mi prilike donosile.

P: Očito vas je nešto privuklo pitanjima socijalne pravde i društvenog rada. Možete li reći nešto o tome? Koji dio vašeg životnog puta je bio ključan za stvaranje identiteta umjetničkog terapeuta?

O: Interes za socijalnu pravdu nije bio u potpunosti modeliran u mom životu, iako je mojoj obitelji bilo stalo do društvenih pitanja. Kad sam bio u srednjoj školi, imao sam priliku sudjelovati u jednotjednom programu u Washington, D.C. za židovske

tinejdžere u kojem smo proučavali što židovska učenja govore o različitim progresivnim pitanjima. Krajem tjedna sastali smo se s našim predstavnikom u Kongresu SAD-a. Ovaj me događaj usmjerio prema socijalnoj pravdi. Kad sam krenuo na sveučilište, uključio sam se u organizacije u međuvjerskoj kapeli kampusa gdje sam komunicirao s ljudima iz različitih sredina i porijekla. Tamo sam imao sreću upoznati gđu Francis McMilan Parks, direktoricu programa. Njezino mentorstvo i podučavanje, kao i odnos koji traje do danas, bili su neizmjerno formativni. Njezin pristup socijalnoj pravdi uvelike je ukorijenjen u radu dr. Martina Luthera Kinga Jr. s idejom da društvena promjena treba biti nenasilna, usmjerena na zajednicu i usmjerena na ljude koji inače nemaju pristup uslugama – rad u pučkoj kuhinji, podučavanje djece čitanju, formalno prosvjedovanje ili mijenjanje zakona i politika, sve su to djela koja vode ka socijalnoj promjeni.

Moji izbori da slijedim ideje dr. Kinga proizašli su iz njezinog učenja. Vjerovanje u njih i provođenje ovih ideja je ponekad zbog okolnosti teško slijediti, ali činim to jer vidim dugu putanju i prednosti ovog pristupa. Dakle, kad sam stigao na diplomski studij, s iskustvom u umjetnosti, psihologiji i art terapiji, donio sam ovu orijentaciju prema socijalnoj pravdi koja je mogla prijeći u pojedinačne susrete, kao i u veće zajedničke grupe.

P: To je velika misija. Također u brojkama, radite sa zajednicom i velikim grupama od 75 ili više sudionika...

O: Da, ali ne radim to sam. Ali da, to je velika misija. Ono što sam naučio od ovih grupa je da je aktivizam važan, kako se društvena pitanja pojavljuju u ljudskim životima i ublažavanje trenutne patnje, boli i nepravde, sve je ovo važno. Ali ono što je također važno je proces. Važno je mirnim putem dovesti do mira. U suprotnom završite u situaciji koja može izgledati kao mir ili pravda, ali to je samo kulisa. Ispod toga je gorčina. Uz to, demokratski procesi su važni – to jest, mogućnost da svatko može doprinijeti. Svi smo tako različiti i nemoguće je formirati stav koji bi se svidio svim ljudima cijelo vrijeme. Ipak, treba donositi odluke koje će se svidjeti što većem broju ljudi. I kada se to ne može dogoditi, politička manjina

je ipak zaštićena. Mir i demokracija, kao što nam povijest pokazuje, oni su koji vode do najvećeg osiguranja pravde za većinu ljudi.

Za mene je jedan od najtežih aspekata pronalaženje ravnoteže između orijentacije na pravdu i orijentacije na ljudska prava s fokusom na izgradnju mira i demokraciju. Mogu biti u sukobu, ali znam da nisam jedini koji se bori s tim. Dakle, kao art terapeut, rad s klijentom na mehanizmima nošenja sa situacijama koje inače ne mogu kontrolirati svakako je vrijedan cilj, ali ublažavanje prepreka potpunom sudjelovanju u društvu i jačanje onih koje treba podići, dio je onoga što trebamo učiniti. Za mene je sve to dio posla art terapeuta, bilo da te ideje provodim u individualnom radu, grupnom radu, radu u zajednici, podučavanju ili uređivanju časopisa.

P: Čini se da postoje dvije strane vašeg pristupa, pravda i demokracija s jedne strane, a s druge interkulturalna i rasna pitanja. Kako art terapija pomaže u tim slučajevima?

O: Uvijek me zanimalo što je to, u smislu socijalne pravde, jedinstveno što mogu ponuditi samo art terapeuti. Naravno, možemo se pridružiti prosvjedima, možemo bojkotirati, možemo voditi dijaloge. Ali to nije svojstveno samo umjetničkim terapeutima, ovo samo znači korištenje ustaljenih aktivističkih tehnika, što je sasvim u redu, ali kako stvarno možemo pokazati vrijednosti onoga što radimo. Ono što to meni znači je poduzimanje svih relevantnih radnji i teorija iz ateljea ili centara gdje radimo s klijentima te njihova primjena na širu zajednicu. Na primjer, mogu navesti ljude da koriste likovnost kako bi napravili odmak i kontemplirali, promišljali i bili svjesni onoga što proživljavaju u ovom trenutku i kako im to što proživljavaju omogućuje pristup punini bivanja, sami za sebe i dok su u odnosima s drugima ili u doživljaju svijeta oko sebe.

Koristimo se art terapijom kako bismo pomogli ljudima ne samo da se izraze, već i da ispričaju svoje priče, svoje osjećaje, svoje misli, svoje tjelesne senzacije, svoja sjećanja, svoje snove. Povezujući se s vlastitim iskustvima i promatrajući svoju umjetnost na način bez osuđivanja, mogli

bi prihvatiti perspektive – čak i ako su izazovne – kako bi te priče i slike mogle imati sposobnost pokretanja promjena u njihovim agencijama, institucijama, zajednicama ili vladama.

Može biti izazovno koristiti art terapiju za ono što je ljudima potrebno u rješavanju društvenih problema. Na primjer, radim s mladim odraslim osobama u svratištu za osobe bez sigurnog smještaja. Mnoge od njih su mi rekle da u ovom trenutku nemaju riješene osnovne uvjete života, krov nad glavom, hranu, posao, što ne ostavlja puno mjesta i energije za bavljenje aktivizmom. Dakle, uvijek se podsjećam da im moje težnje o tome kako bi socijalna pravda mogla izgledati ne mogu biti nametnute, već ih oni moraju izabrati. Možda u ovom okruženju nudim načine da im pomognem ublažiti patnju i pronaći druge izlaze za rješavanje sustavnih uzroka siromaštva. Dakle, ima i jednog i drugog.

P: Razlikuju li se ciljevi za klijenta i zajednicu? Kako rad sa zajednicom utječe na ciljeve? Oni predstavljaju povezana područja art terapije i aktivizma...

O: Koristim senzibilitet onoga što sam naučio kao art terapeut, aktivist i organizator. Ukorijenite svoj rad, pristupe i zajednicu u koju ste pozvani sudjelovati s onim smjernicama koje postoje. Dakle, usluga koju ću nuditi će izgledati drugačije imam li namjenski studio ili ne; jesam li ovdje samo danas ili tjedno ili godinu dana. Ovi čimbenici dovode do različitih ciljeva koje možemo postići u datom vremenu. Za mene postoji mala razlika između rada s klijentima i rada u zajednici. Pronaći ću granice u okviru koji je zadan i način kako da radim unutar njega.

Tu je faktor postavljanja prostora i tona. Cijenim ideju Deborah Kalmanowitz i Bobbyja Loyda o prijenosnom studiju i načinu stvaranja prostora, ne u fizičkom smislu, već emocionalno i psihološki, na temelju onoga što možete učiniti. To je više kreativni problem. To je izvan metafore - to je život. Radite s onim što imate i onda to razvijate.

Znam da moji klijenti žive s izazovima, bez hrane i sigurnosti, ali kada su u ateljeu privremeno mogu transcendirati neke svoje situacije i iskoristiti ih kako

bi kroz likovnost pronašli značenja svojih stanja, proučavali odnose s njima i okolinom. Jasno je da to automatski ne rješava problem, niti im daje dom ili hranu. Međutim, bitno je da stvara ideju o tome kako bi život mogao izgledati, tu dolazimo do važnosti mašte, mogućnosti vizualizacije budućnosti i nade da se ono što se događa u studiju prenese u stvarni svijet.

Dakle, postoji važnost rada na postizanju ciljeva, ali postoji i svrha samog boravka u ateljeu – uzeti pauzu od svog života kako biste se ponovno uključili. Neke od tih ideja proizlaze iz onoga što sam naučio u Hong Kongu gdje sam radio pri Centru za bihevioralno zdravlje na Sveučilištu u Hong Kongu specijaliziran za integraciju kineske zdravstvene prakse s suvremenim zapadnim pristupima mentalnom zdravlju. Bitna komponenta tog rada bila je meditacija i svjesnost (mindfulness) temeljena na radu Thich Nhat Hanha, budističkog redovnika, koji je bio aktivist za mir tijekom američko-vijetnamskog rata. Dio njegovog učenja je povući se u sebe, očvrsnuti, a zatim se ponovno pojaviti u svijetu kako bi ga učinio boljim. Dakle, to je ono što vjerujem da možete učiniti kroz art terapiju.

P: Zvuči kao da je vođeni odnos gledanja (*guided relation viewing*) koji ste razvili povezan s onim što ste radili u Hong Kongu.

O: Potpuno ste u pravu. Istraživao sam ovu temu u doktoratu i odatle dolazi i ovaj izraz. U narednom projektu koji sam vodio sa kolegama, razvili smo širi model sa četiri različite metodologije koji se nadovezuje na umjetnost i suosjećanje. Djelomično on daje ljudima prostor za kontemplaciju i razmišljanje. Npr. netko može ispričati svoju priču izravno drugoj osobi ili mu je možda potreban prostor u kojem to može učiniti posredno, kroz naraciju, likovno djelo i sl. Ovdje na scenu stupa izložba. Likovne izložbe su način da se potakne vrsta dijaloga i odnosa, makar simbolično ili metaforički, jer ponekad ljudi nisu spremni komunicirati oči u oči. Nismo uvijek spremni primiti tuđe priče i slike ponekad temeljene na predrasudama ili diskriminaciji, ili traumi i boli, na nečemu što vas čini neprihvatljivim za druge ljude u datom trenutku. Umjetnička izložba može biti mali korak u zbližavanju ljudi. Ono što je drugačije s

vođenim relacijskim dijelom jest da su ljudi angažirani u umjetničkom djelu koje vide. Dakle, umjetnički eksponati su karika u lancu okupljanja ljudi nudeći neke upute koje mogu pomoći pri usmjeravanju i usporavanju umjetnosti s namjerom zbližavanja ljudi i umjetnosti, čak i ako se oni u tom trenutku ne mogu izravno uključiti.

P: Je li ovo način na koji ste vodili zajednicu kroz projekt koji ste napravili u Hong Kongu, gdje je dio projekta bila izložba psihijatrijskih pacijenata i posjetitelja koji su stvarali likovne odgovore na djela pacijenata koja su ih dirnula na izložbi s ciljem stvaranja zajedničkog prostora za susret, boljeg razumijevanja i skidanja stigme?

O: Da, samo, pod „vođenim" rekao bih da je to bilo polustrukturirano vođenje. Jer iz psihologije, sociologije, bihevioralne ekonomije znamo da ako se ljudi osjećaju prisiljeni na nešto, ne reagiraju najbolje ili se javljaju obrambeni sustavi. Dajemo izbore. Na primjer, pitamo posjetitelje izložbe: „Identificirajte jedno umjetničko djelo koje vam je značajno, s kojim ste autentično povezani. Što biste mogli reći o tome i, da možete, koju biste poruku napisali umjetniku? Možda je teško povezati se sa svim umjetninama na izložbi, ali vjerojatno postoji jedno djelo u kojem ste se našli".

U drugim događanjima ovog pristupa gdje su posjetitelji znali da dolaze na duži angažman, od ljudi se također tražilo da stvore likovno djelo o svom iskustvu umjetničkih djela. Zatim smo okupili originalne umjetnike i druge osobe s mentalnim bolestima kako bismo zajedno stvarali. Tako smo stvorili prostor u kojem smo se mogli drugačije vidjeti, povezati se kao kolege umjetnici i raspravljati o politikama i programima.

Drugi projekt sličnog smjera bio je s mojom kolegicom Martinom Efodzi za ljude koji su doživjeli oružano nasilje. Ovdje, u SAD-u, oružano nasilje je velik problem. Ponudili smo opciju da osoba ispriča svoju priču kroz likovnost fokusirajući se na samo jedan dio koji žele ispričati stvarateljima zakona. Sljedeći dan su ih zakonodavni zastupnici pratili u Kongres SAD-a kako bi tamo podijelili slike i svoje priče.

P: Čini se da su to sve činovi aktivizma unutar art terapije.

O: Uvijek se vraćam svojoj početnoj edukaciji i onome što je moja prva mentorica Francis McMillan Parks znala reći: „Aktivizam izgleda drugačije u različitim prostorima". Nije uvijek vika i bojkot. Istraživanja i političke strategije sugeriraju postojanje veće vjerojatnosti uspjeha u slučaju usmjeravanja strategija aktivista na čimbenike situacije, kontekst i publiku. Razmišljam kao aktivist. Kad ulazim u institucije, uvijek gledam objektivom aktivista, a za mene to znači ljudska prava, socijalna pravda i procesi demokratskog dijaloga.

Kao urednik časopisa sam, na primjer, shvatio kolika je moć konsolidirana u jednoj ulozi. Shvatio sam da će odabrani članci postati dio stručne literature, dostupne svima i zauvijek te da želim da članci budu različiti i iz različitih perspektiva. Dakle, osobno balansiram svoju perspektivu uredničkim člancima različitog sadržaja. Ne moramo se slagati s perspektivom autora članka, ali važno je da li je napisan uz kritičku analizu.

Ovo je također značilo da se struktura našeg časopisa mora promijeniti, da moramo postaviti više glasova u vodstvo, posebno jasnih i raznolikih glasova, tako da se ne ponavljamo, već nudimo različite ideje.

Također, moj afinitet za rad s ljudima koji nemaju pristup uslugama, posebice art terapiji, je aspekt aktivizma jer je pristup uslugama pitanje socijalne pravde. Sretan sam što nam moje sveučilište daje jedan dan u tjednu za rad u zajednici ili kliničkoj praksi. Osobno sam odlučio volontirati u agenciji koja inače ne bi mogla zaposliti umjetničkog terapeuta. Pristup zdravstvenim uslugama i uslugama mentalnog zdravlja ne može biti privilegija. Stoga je za mene mogućnost pružanja barem ograničene usluge izbor. Želio bih se moći boriti za njih i promijeniti izbore socijalne politike, ali do tada, mogu odlučiti pružati usluge gdje mogu.

P: Završavate svoj mandat glavnog urednika najčitanijeg časopisa za art terapiju. Što vam je bio cilj i što ste ostavili iza sebe?

O: Prepoznajem uspjehe časopisa, oni su vidljivi u našoj metrici. Ali to nisam ja. Razlog što je časopis bio uspješan u ovih zadnjih 6 godina je ogroman trud velikog broja ljudi. To je problem s vodstvom, istaknut sam i za zasluge i pokude. Me-

đutim, puno ljudi je iza uspjeha povećanja čitanosti časopisa, povećanja metrike časopisa, povećanja kvalitete onoga što se objavljuje u časopisu. I to je zasluga autora, recenzenata, suradnika urednika – djelomice, formiranjem demokratičnijeg oblika vodstva u kojem su svi sudjelovali. A tu je, naravno, i AATA koja je izdavač, podrška i promotor časopisa.

Nadam se da iza sebe ostavljam časopis koji ima čvrstu poziciju i koji će nastaviti nuditi kvalitetna istraživanja, teoriju i prakse za informiranje art terapije u godinama koje dolaze. Nadam se da će se promjene u kojima sam sudjelovao - uspostavljanje strukture vodstva - nastaviti, ne samo radi izbjegavanja iscrpljenosti i osiguravanja nasljeđivanja rukovodstva, već i zbog istinskog modeliranja inkluzivnog vodstva. Što više glasova, to više načina za izjednačavanje moći gdje je to moguće, a mi smo pokazali da to možemo. Posebno smo pokušali pomoći angažirati mentora za nove autore, dati im malo više smjernica. Nadam se da će autori u koje smo stvarno ulagali uvidjeti da im je mjesto u art terapiji i stručnoj literaturi te da će nastaviti doprinositi i pokretati praksu struke. Također, znamo da je časopis na mjestu gdje možemo imati širok raspon glasova, stilova i perspektiva, dok je svaki članak ukorijenjen u znanstvenoj i kliničkoj analizi s jasnom vizijom održavanja integriteta koji se očekuje od recenziranog časopisa.

Bilo je ovo izazovno vrijeme za urednika: kompleksna situacija u SAD-u, pandemija COVID-19 i nekoliko ratova diljem svijeta. Uspjeli smo stvoriti ovaj prostor za produktivan, znanstveni, kritički i žestoki dijalog. Čak i ako se ne slažemo s iznesenim perspektivama, možemo se složiti da je svaka publikacija utemeljena na dobroj znanosti, načelima i kritičkoj analizi.

P: Možete li podijeliti svoje stajalište i smjernice za novu profesiju art terapije u Hrvatskoj?

O: Možete učiti iz onoga što se događa u svijetu, ali ostanite ukorijenjeni u ono što Hrvatskoj treba. Ne postoji jedan način na koji se može ponuditi art terapiju i mislim da ništa nikada nije gotovo, uvijek se nastavljamo razvijati, educirati, rasti. U SAD-u postoji duža tradicija art terapije, naš časopis je star 41 godinu, postoje uvjerenja i licence za

art terapeute. Ali, također je istina – a to dolazi iz mog aktivizma i mentaliteta art terapije – da smo svi uvijek u procesu borbe i razvoja. Poštujte gdje je Hrvatska u ovom trenutku profesionalnog razvoja i gurajte to naprijed.

HART: Hvala, Jordane, na inspirativnom razgovoru! Želimo vam puno uspjeha u budućem radu!